

I. A. 432/19.

K 121/18

Devatenáctá výroční zpráva

české státní reálky

v Praze na Starém městě

za školní rok 1918—19.

Školní zprávy sestavil ředitel s přispěním sboru.

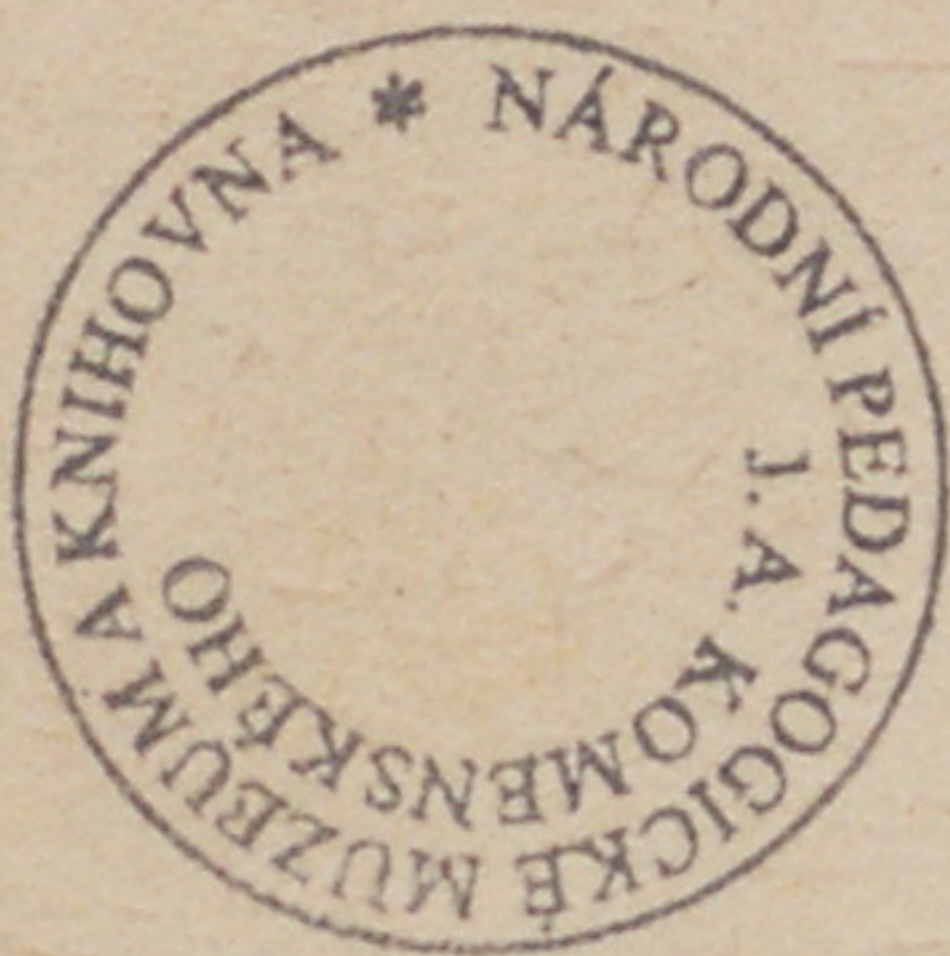

V PRAZE 1919.

Knihtiskárna K. Reyla. — Nákladem ústavu.

85/2093

K 127/78

T. G. MASARYK,

první president Česko-slovenské republiky.

Řeč, kterou v den jeho šedesátých devátých zrozenin 7. března 1919 k žákům ústavu proslovil profesor dr. Arnošt Novák.

Pamatujete se, mladí přátelé, všichni na slavný prosincový den, kdy Praha, ozdobená jásavými prapory a svěží zelení, vítala příjezd prvního presidenta Česko-slovenské republiky, Tomáše G. Masaryka, do svého roztouženého náručí: jak prudce tepala krev ve vašich žilách, jak vzrušeně bila vaše srdce, jak hořely vaše zraky, zakalující se chvílemi neznámým pohnutím! I nejmladší z vás věděli, že tyto pocty, tak nadšené a spontánní, nevyvěrají pouze z úcty všech občanů mladého Česko-slovenského státu k prvnímu představiteli politické svrchovanosti naší republiky, nýbrž daleko větší měrou z hluboké vděčnosti k osvoboditeli vlasti, a když se k vám přiblížil průvod slavnostní, a vy jste směli pohlédnouti panu presidentovi do očí, zároveň ohnivých i zamyšlených, cítili jste, kterak úctu a vděčnost doplňuje a vyvrcholuje skutečná láska. Skláněli jste hlavu před mužem, který dovedl spojití státnický důmysl s organizačním uměním tvůrce národního vojska a byli byste stěží uměli říci, zda podivujete se mu spíše pro diplomatické úspěchy, jimiž pro českou věc získal přízeň a souhlas u vůdců a ředitelů politiky evropské i americké, či pro slávu, jakou obklopila osobnost milovaného svého »tatička« vítězná vojska česko-slovenských dobrovolníků na západních i východních bojištích.

Vzali-li jste za oncho nezapomenutelného dne do rukou noviny — a jako mladí republikáni navykli jste si v nich pravidelně čísti —, našli jste tam jméno Tomáše G. Masaryka ve spojení s nejdražšími jmény naší minulosti: byl přirovnáván k Janu Amosu Komenskému, jenž, rovněž myslitel a učenec, také za světové války hledal u předních státníků evropských spravedlnost a právo pro svůj nešťastný národ; jmenován byl jako nový »otec národa« v souvislosti s Františkem Palackým, který, pochopiv smysl našeho dějinného vývoje, dospěl rovněž k správnému rozpoznání cílů a dráh české politiky; ale některé stati časopisecké sdružovaly jej též s jeho zvláštním miláčkem Karlem Havlíčkem, stejně nadšeným milovníkem občanské i národní svobody a stejně neústupným odpůrcem zpátečnické krutovlády rakusko-uherské. Připomíná-li takto T. G. Masaryk znalci našich duchovních dějin ony vůdčí postavy sedmnáctého a devatenáctého století, které nejvyšší snažení lidské snoubí s úsilím o blaho a povznesení svého národa, zasluhuje přes to jméno pravého syna věku dvacátého: každý krok tohoto potomka chudého lidu, jenž zasedl nejprve za ka-

tedru universitního učitele a pak na křeslo presidenta republiky, jest řízen činorodou touhou po společenské spravedlnosti, nespokojující se s nadvládou jedné třídy, nýbrž hledající klidnou a šťastnou rovnováhu všech složek těla sociálního. Proto se stejným nadšením vítali T. G. Masaryka na stolci presidentském jak ti, kdož jsou přesvědčeni, že veškerý pokrok v národě i v lidstvu spočívá na ramenech silných jednotlivců, tak i vyznavači socialistických zásad, žádající důsledné provedení lidovlády a předpokládající, že dějiny nové doby hlavně směřují k uvolnění životních podmínek pracujících vrstev; tito pozdravovali v něm svého dávného učitele, oni hlásili se k jeho osobnosti pro skvělý důkaz svého nazírání.

Ano, za prvních dnů národní svobody i za slavného vánočního týdne, kdy se pražský hrad, tak dlouho zamlklý a opuštěný, stal sídlem lidového vladaře-filosofa, mohli jste pozorovati zvláštní zjev: celý národ vzhlížel k T. G. Masarykovi jako k svému dokonalému představiteli, ale zároveň dělaly si naň nárok nejrůznější skupiny a kroužky občanstva. Dělníci velebili svého duševního buditele a věrného zastánce svých práv. Učitelstvo středních i obecných škol vzpomínalo hrdě, že po léta sedávalo pod jeho profesorskou katedrou. Spisovatelé, kteří pozdravili jej na nádraží nejdříve, připamatovávali si, že v nich vždy spatřoval nejpovolanější mluvčí národní duše a že mezi ně valnou část svého života náležel; podobně se honosili novináři, že často a vždy s mravní svědomitostí radil se do jejich šiku, nedbaje běžné a pošetilé povýšenosti učenecké. Pokrokové ženy přisuzovaly mu právem značnou zásluhu o své uvědomění, a i Židé se blížili se zvláštní oddaností k neohroženému muži, který před dvaceti lety nasadil svou oblibu a přízeň ve veřejnosti, aby váhou svého věhlasu zaštitil ubohého příslušníka jejich kmene, když se mu před soudem a ve veřejném mínění stala křivda.

Jestliže jste jen poněkud přemýšleli o této obecné populárnosti a všestranné lásce, která osobnost našeho presidenta obklopuje ode dne jeho návratu do Prahy a jež se stále stupňuje, posilována poznáváním vladařské jeho moudrosti, řekli jste si asi: »Hle, Bůh popřál nám žítí v září velkého muže, kterého nevynesly na povrch snad jen ty bořivé i tvořivé vlny světové války, odklizející staré krále a připlavující nové dobrodruhy, nýbrž jenž se mohutnou vlastní mravní silou vyvinul v moderního hrdinu, použív moudře všech životních podmínek, jež prostřední člověk nechává nepovšimnuty a překonav překážky, které vůli méně statečnou srážejí k zemi!« Nic nezušlechťuje ducha a srdce více než sledování dráhy tak vznešené, na níž vzrává a zoceluje se povaha geniální. Sešli jsme se dnes, mladí přátelé, abychom si ji spolu rychle přehlédli, tážíce se, jaké poučení a povzbuzení poskytuje zvláště českému studentstvu.

Tři sesterské země spojily se, aby vytvořily osobnost Tomáše G. Masaryka: ze Slovenska má otcovský původ a mnoho z ohnivé povahy; rodná Morava, vlast jeho matky, dala rodáku hodonskému dějiště dětských let a školské vychování; v Čechách vyrostl jeden z prvních profesorů obnovené české university v samostatného myslitele, bystrého politika a posléze národního vůdce — všecky tyto složky, zprvu neuvědomělé, dovedl T. G. Masaryk postupně podříditi potřebě dokonalého svého vývoje. Slovácký synek chudobného ko-

čího na císařských statcích, stěhujícího se s místa na místo jižní Moravy odnesl si z neveselého svého dětství nejednu závažnou zkušenost pro život: v rodné, neromantické a širé rovině naučil se zároveň dívat do dálky i soustředit se duševně; panský útisk a otrocká poníženost poddaného lidu na statcích, kde otec jeho sloužil, otevřely vnímavému hochu oči pro sociální rozpory; matčina prostoduchá nábožnost i pověrečné církevnictví krajanů na Slovácku sesílily záhy jeho smysl náboženský; nezahladitelný dojem ze sebevraždy v bezprostřední blízkosti pobouřil mravní svědomí nadaného, prudkého a ušlechtilého chlapce, kterému se každá křivda, i když týkala se druhého, právě tak přičila, jako pozdějšímu filosofu a politikovi. Uzrával zcela jinak než bývá pravidlem u dětí vyrůstajících za příznivých poměrů hmotných, ale za to měl ještě přede vstupem na studie cenné životní zkušenosti učitelského pomocníka, zámečnického učně a tovaryše kovářského; ani později nezastřela mu nikdy kniha život, myšlenka zkušenost, rozumová úvaha bezprostřední čin.

Gymnasistu Masaryka na německých školách v Brně a ve Vídni měl by každý český student mít jako vzor před očima. Nejenom proto, že se statečně sám živí hodinami a při tom ještě pomáhá ubohým spolužákům, ani že školské vyučování horlivě doplňuje soukromým zvláště jazykovým studiem, drže se již tehdy svého hesla »vědění jest moc«, ale především z té příčiny, ježto v tomto mladém Slováku háral příkladný plamen dychtivé touhy k pravdě, kterou však nestačí uctívati jenom poznávacím rozumem, nýbrž nutno projevovati i činy, žítí podle ní, neustupovati od ní ani krok, i když to znamená nepříjemnost, nedorozumění, škodu. Masarykův mladistvý fanatism pravdy spojený s neoblomnou vůlí, přesně určující směr životní, má cosi husovského a připomíná zároveň ony plamenné české duše, které vynikaly náboženskou statečností a právě proto utkaly se s církví, Karla Havlíčka neb Augustina Smetanu. Masaryka provází toto nadšení pro pravdu od té doby nepřetržitě.

Jím přiveden byl též ke studiu filosofie a dal vám, mladí přátelé, opět závažný příklad: o životní dráze u něho, chudého jinocha, naprosto nerozhodovaly ohledy na hmotné výhody nebo snad dokonce krátkost a lehkost studií, nýbrž jediné láska k pravdě a moudrosti. Zavrhl velmi záhy pouhou odbornou učenost, která zužuje pohled do skutečnosti, ale při tom vyzbrojil se důkladnými znalostmi věcnými, z nichž budoval si obraz světa a ducha. Pohrdaje jednostrannou vědou německou, horlivě se učil u západoevropských národů a tak osvobozuje sebe sama, oprošťoval i svůj národ od přílišného a tím škodlivého německého vlivu. Nemluvil rád a často o národě a vlasti a mnohému ze svých krajanů zdál se cizomilem, protože tehdy nebylo ještě možno pochopiti nového masarykovského vlastenectví, které národu slouží nikoliv lesklými slovy, nýbrž rozmyslnými činy, nikoliv cituplným velebením minulosti, nýbrž soustavnou prací pro lepší budoucnost. Učte se, mladí přátelé, tomuto skutečnému »svalovému« vlastenectví právě od T. G. Masaryka, jestli ho nyní, kdy budujeme základy pravé svobodné vlasti, každému z nás nutně třeba.

Pohlížíme-li dnes na myšlenkové snažení mladého vídeňského učence, který neměl nikterak ustláno na růžích, nýbrž krušně zápasil uprostřed mladé své rodiny o skývu chleba, uvědomujeme si, kterak

tehdejší žák francouzských a anglických myslitelů usiloval o totéž, co jest nejhlubším obsahem českých dějin náboženských: najítí spolehlivá mravní pravidla, dle nichž by bylo lze zařídití osobní i společenské jednání tomu, kdo se dívá na život pod zorným úhlem věčnosti, kdo neméně než Boha uctívá nesmrtelnou duši a to nejenom vlastní, ale i každého bližního. Avšak T. G. Masaryk ani sám netušil, že bude na základech naší minulosti myšlenkové; to se mu objasnilo teprve, když přišel jako profesor filosofie na obnovenou českou universitu, pravý muž na pravé místo v pravý čas.

Třicátník krásný zevnějškem i jednáním, ohnivý v řeči i v činu oslnil na novém působišti kde koho, posluchače i kolegy vysokoškolské, staré politické vůdce i mladé učence, vzdělané obecnstvo, které unášel veřejnými přednáškami i své žáky, jimž byl přítelem, nikoliv však lichotníkem. Nechtěl však jen oslňovati, nýbrž volal každého k práci a činnosti, poukazuje k tomu, jak se naše věda, písemnictví i politika pozdívá za vyspělejšími poměry cizími. Měl-li nastati pokrok, bylo nutno, aby každý přiložil pracovitou ruku k dílu národní osvěty; Masaryk neunavně vybízel k práci vědecké, literární, překladatelské, ale především ukládal svým stoupencům a žákům, aby se sami důkladně vzdělali, o všem se přesvědčili vlastním strážlivým úsudkem, od pohodlných slov postupovali k holým, pravdivým věcem, nevěřili slepě ani hlasu učitelovu, tím méně vkořeněným názorům. Jaký to učitel mladých duší, jaký to vůdce pokolení, přejímajících v době myšlenkového přerodu odpovědnost za národní život! Ale i vy, milí přátelé, víte již ze své zkušenosti — a nezamyslí-li jste se posud nad touto důležitou věcí, uvažujte o ní důkladně! — že sebe lepší učitel, který by zároveň nebyl vychovatelem, mnoho na své žáky nepůsobí. Profesor Masaryk však opravdu vychovával: kladl žákům svým na srdce, aby stáli za svým přesvědčením, doporučoval jim v politice trpělivou, drobnou práci, žádal po nich, aby žili čistě, střídme, otevřeně, obracel uprostřed obecné lhostejnosti jejich pozornost k náboženským otázkám věčnosti. Jeho psané slovo působilo mocně, jeho řeč mnohem mocněji, ale hlavně strhoval příkladem, kterému ani odpůrci nedovedli odolati.

Vynikajícímu veřejnému pracovníku, směřujícímu neústupně ku předu a vzhůru, se nikdy nenedostává nepřítel, zvláště nečiní-li ústupků, hájí-li poznanou pravdu neohroženě proti vkořeněným názorům, nedbá-li, zda jeho mínění vzbudí odpor a pohoršení u milovníků pohodlné tradice, ba dokonce užívá-li svého dobrého práva posuzovati přísně odpůrce. Proto T. G. Masaryk stal se opětovně předmětem prudkých útoků, při nichž veřejnost rázem zapomněla na jeho zásluhy o vědeckou organizaci, na jeho blahodárné působení učitelské a jeho skvělou činnost politickou, viníc jej z národní zrady, z kažení mládeže, — ano z úplatnosti. Dvakráte dostoupil tento veřejný boj prudkosti netušené: poprvé, když v čele učených odborníků dokázal nepravost domnělých staročeských Rukopisů, pokládaných za národní chloubu, podruhé když zcela sám vystoupil proti pověře o rituální vraždě páchané prý Židy na křesťanech.

Ale na tom nejlépe můžete pozorovati mravní mohutnost muže skutečně geniálního, jemuž po boku stojí s plamenným mečem strážný duch národa: čím více jest pronásledován pro pravdu, tím horoucněji

k ní lne; na urážky a podezření odpovídá prací co nejusilovnější; útěchu a posilu nachází v zahloubání se do myšlenky, která přináší prospěch veřejnosti zneprátelené. Tato léta, v nichž se Masaryk uchyluje z politického a společenského ruchu do své studovny, jsou národu našemu požehnáním. Tehdy vzniká řada jeho knih o národním obrození, odhalujících zároveň smysl veškerého českého dějinného vývoje; tehdy dobývá T. G. Masaryk důmyslným kritickým dílem o sociální otázce vážnost našemu vědeckému jménu mezi evropskými socialisty; tehdy shrnuje náboženské své názory, za které svede nejeden zápas se zpátečníky, do stručných a hutných spisků. Nepožívá jenom světového jména, ale každý jeho projev má sám sebou světový ráz, ač zároveň zachovává vždy vztah k duševnímu životu domácímu. A co jest ještě podivuhodnější: T. G. Masaryk jakoby nestárl, neboť s duchem stále svěžím a mladým zachovává svou sílu i tělo, utužené těločvikem a sportem, ale nepodlomené požitkem a nestřídmostí; i v tom příklad pro vás, budoucí pracovníci a obhájcové Česko-slovenské republiky!

Ale přes veškerou práci naukovou a filosofickou měla pro T. G. Masaryka, který se již jako jinoch toužil věnovati diplomatické službě, politika neodolatelnou přifažlivost, takže se k ní musil vraceti znovu a znovu. Jako člen vídeňského parlamentu a rakousko-uherských delegací, jal se projevovati za nového století tutéž světovost, která vyznačovala jeho díla vědecká i myslitelská a týž šlechetný odpor ke každé křivdě, jenž jej kráslí od let chlapeckých. Naši jihoslovanští bratři, jichž se zastal proti zvůli peštské i vídeňské, vzhlíželi již dlouho před světovou válkou k T. G. Masarykovi jako k politiku evropského významu, tušícím blížící se kroky dějin. Proto nebyl T. G. Masaryk překvapen vypuknutím obecného válečného požáru v červenci 1914 a rázem postřehl, že jde o věc především českou. Pokračovatel Palackého hledal její rozřešení bystrozrace v pádu Rakouska, a aby jej připravoval, vydal se na bludnou pout Komenského, hledaje přímluvy a pomoci u osvěcených státníků dohody. Ptáte se, mladí přátelé, kdo v rozhodné chvíli mu poradil tak správně? Citlivé svědomí vlastní a pevná víra bratrského křesťana v konečné vítězství spravedlnosti nad násilím a dobyvačností pověděly mu, na které straně jest právo — a kam Prozřetelnost nakloní vážky konečného vítězství. K těmto vnitřním soudcům obrátil se T. G. Masaryk o rozhodnutí také v závažné pochybnosti, zda národ česko-slovenský nemá za svou politickou samostatnost tasiti meč jako ostatní národové dohodoví. Nebylo to rozhodování lehké, a křesťanská lidskost Masarykova nutila uvažovati obezřetně. Avšak přesně promyšlený rozdíl mezi násilím a obranou pomohl šlechetnému hlasateli mravnosti zaujmouti totéž stanovisko, které doporučovala ryze česká vzpomínka na husitská vojska, bojující za pravdu boží. Tak vznikly nejprve na Rusi za otcovského řízení Masarykova česko-slovenské legie, které vzornou kázní a hrdinnými činy na francouzských bojištích i v Sibíři podepřely Masarykovo státnické úsilí o samostatnou republiku naši na troskách Rakousko-Uherska.

Nemusím již pokračovati. Na vašich rtech čtu, mladí přátelé, heslo: d v a c á t ý o s m ý ř í j e n, a druhé datum, jímž jsme dnešní slavnost započali, den 21. prosince, jiskří vám v očích. Vy šťastní

přijali jste tyto dva velké svátky jako nejradostnější dar svého života a sotva kdy budete moci projevit dosti vděčnosti za ně. Koho vyvolil Ten, »jenž řídí člověčenské dráhy, vznik dává národům, jim nese zmar«, za svůj vznešený nástroj při tomto nejkrásnějším převratu našich dějin? Muže, jenž byl vaším učitelům učitelem, jenž stal se celému národu otcem, jenž povahou svou vám bude vždy světlym příkladem. Uvědomte si to, mladí přátelé, v slavný den jeho zrozenin a v pocitu vděčnosti a lásky i v odhodlání následovati ho provolejte se mnou nadšeně:

Prvnímu presidentu Česko-slovenské republiky, T. G. Masarykovi, budiž sláva, sláva, sláva!